

լափողին նեղ ծայրը խուլը ականջին մէջ կը խօթէ . իսկ լայն կողմը մարդը իր բերանը կը դնէ ու անով խուլին հետ կը խօսի . վասն զի ձայնը լուսոյ շառաւիղներուն պէս կը ծաւալի ու կ'ամփոփուի . և ինչպէս որ ոսպնածե ականոցները լուսոյ շառաւիղները հաւաքելով՝ առարկաները տկար աչուրներուն պայծառ կը ցուցնեն , նոյնպէս ալ աս գոգաւոր լսելափողը՝ ձայնին ծաւալումը ամփոփելով՝ խլին ականջին մէջ կը սաստկացնէ նոյն ձայնը , որով առանց դժուարութեան խուլը կը լսէ դիմացինին խօսքը : Կ'ականջին վարի ծայրը որ Բլաի կ'ըսենք՝ հիմա ընդհանրապէս միայն կանայք կը ծակեն , ու զարդի համար անկէ օղ՝ կը կախեն . բայց դեռ անանկ ազգեր կը գտնուին՝ որ ականջնին թէ կը ծակեն և թէ կ'երկնցընեն ու զածնուն չափ , ոմանք ալ օղին տեղը մատնի կամ ազնիւ քարեր կը կախեն ականջներուն բլթակէն :

Շշափեւի կ'ըսուին մարդուս ձեռուրներն ու օտուրները : Ոտուրները բոլորովին տարբեր են անասուններուն ոտքերէն , նաև կապիկներէն ալ՝ որոնց թաթերը աւելի ձեռքի կը նմանին . մատուրնին ալ շատ կարճ են , ու գրեթէ խաղուն չեն : Ուստի միայն մարդն է ուրիշ կենդանեաց մէջ որ ամենէն կատարեալ ձեռք ու ոտք ունի , և ամէն գործարաններն ալ անոնց համեմատ աւելի կատարեալ են , և ամենաբարակ ճարտարութեանց յարմար :

1 Բլ-ի :

ԵՐԿՐԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ

Շաբաթաններ , Կանայքի ջրեր և ջրհաններ :

Շաբաթան : — Վետնէն վեր ցատքող ջրերուն շտեմարանը որչափ աւելի բարձր տեղ ըլլայ , դուրս ցատքած ջուրն ալ այնչափ աւելի բարձր կ'ելլէ . աս բանս յայտնի կը տեսնուի լեռներու մէջ , ու արդեօտեան ջրհորներուն վրայ . վասն զի թէ որ ջրի մը շտեմարանը խիստ բարձր տեղ ըլլայ , տակի ջուրը վրայի ծանրութեանէն սաստիկ ճնշուելով՝ խորունկ ծակէ մը ելլելու ատենը խիստ ուժով վեր կը ցատքէ . աս տեսակ ջրերը կամ աղբիւրները շաբաթան կ'ըսուին ռամկօրէն , որ Պարսից շաբե-վան՝ բառն է :

Տրաբուխ գտնուող երկիրներու մէջ , մանաւանդ Իսլանտիա կղզին շատրուաններ խիստ շատ կան . բայց ասոնք ուրիշ պատճառէ առաջ եկած են , այսինքն տաքութեան . վասն զի ջուրը գետնին տակի տաքութեանէն ընդարձակելով՝ չորս կողմէն սաստիկ կը ճնշուի , ու ծակ մը գտնելուն պէս շատ բարձրութեամբ վեր կը ցատքէ . աս տեսակ երկիրներու մէջ եղած շատրուաններուն ջրերը աւելի բարձր կ'ելլեն քան թէ ուրիշ երկիրներու մէջ գտնուածները : Իսլանտիայի մէջ ամենէն անուանի շատրուանը Լիյզէր ըսուածն է . ասոր ջրերը 30^{էն} ինչուան 100 մեթր բարձրութեամբ վեր կը ցատքեն :

Տեսակ մը շատրուաններ ալ կան՝ որ ընդհատ աղբիւր կ'ըսուին . վասն զի ատեն ատեն կը բղխին ու ատեն ատեն կը դադրին . և դադրած միջոցնին երբեմն քանի մը վայրկեան կը քչէ , երբեմն քանի մը օր , երբեմն ալ ամիսներ :

1 Պարսկերէնը շաբե-վան ալ կը նշանակէ . ուստի շատրուանը գրաբար մէջ աս երկրորդ նշանակութեամբ գործածուած ունինք :

Հանքային ջրեր : — Ենչպէս որ յայտնի է՝ ջուրը բնութեամբ ոչ երբեք բոլորովին պարզ կը գտնուի, հապա միշտ մէջը լուծուած նիւթեր կ'ըլլան. հասարակ ջրերու մէջ աս լուծուած նիւթերուն քանակը միշտ նոյնչափ չէ, հապա մէկուն մէջ աւելի՝ մէկուն մէջ պակաս, բայց ընդհանրապէս միշտ անզգալի : Երբնաեւ ան տեսակ ջրեր, որոնց մէջ աս լուծուած նիւթերուն քանակը աւելի առատ է, և մասնաւոր նիւթեր կը գտնուին մէջը. ան պատճառաւ նաեւ մասնաւոր յատկութիւններ ունին, ու հանքային ջուր՝ կ'ըսուին : Եւ ջրերուն մէջ սովորաբար գտնուած նիւթերն են ածխային թըթու, ջրածծմբային թթու, երկրթի ծծմբակ, փոթասի ծծմբակ, մանեղիայի ծծմբակ, կրի ածխակ ու ծծրմբակ և այլն. բայց այլ և այլ տեղուանք հանքային ջրերուն մէջի նիւթոց տեսակն ու քանակն ալ կերպ կերպ կ'ըլլան :

Ջերմէի ջրեր : — Ջերմը կի ջրերը առանց վեր ցատքելու գտնին երեսէն կը բղխին ու սովորաբար չափաւոր, շատ անգամ ալ սաստիկ տաք կ'ըլլան, ան պատճառաւ է որ ջերմէի ջուր՝ կ'ըսուին : Եւ յաւանտի կղզւոյն մէջ ջերմը կի ջրերը ան աստիճանի տաքութիւն ունին, որ անոնց մէջ եթէ գայլախազ ըսուած քարը ձգելու ըլլաս՝ կը լուծուի, ու յատակը կը նստի : Եւ աղղիայի մէջ Շոտ-զէկ ըսուած ջերմուկներուն մօտի բնակիչները նոյն ջրերը գետնափոր ջրանցքներով իրենց տանը յատակին տակը կը բերեն, ու անանկով ձմեռը տներնին կը տաքցնեն. նմանապէս նոյն ջրով կերակուրնին ալ կը տաքցնեն :

Ջերմը կի ջրերուն տաքութեան պատճառը որոշ չգիտցուիր. ոմանք կ'ըսեն թէ հրաբուխներն են պատճառը. վասն զի աս ջրերէն շատերուն աղբերակունքը հրաբուխներու մօտ

կը գտնուին. խիստ հաւանական է թէ հրաբուխին տաքութեամբը նոյն ջրերն ալ ան աստիճանի տաքնան. բայց շատ ջերմուկներ ալ կան այնպիսի երկիրներու մէջ՝ ուր որ ամենեւին հրաբուխի նշան չկայ : Եւ ոնց ալ պատճառը կրնան հրաբուխներն ըլլալ՝ թէ որ ըսենք թէ ան ջրերը խիստ հեռուէն գալով ու հրաբուխի մօտերէն անցնելով՝ ինչուան հոն տեղուանքը կը հասնին :

Հ. Տ. Թ.

ԲՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ինտեանտիան գիտելիք :

Եւ ջուր համար գինետան մէջ քանի որ գինին խմորման մէջ է, հոն ճրագը չկրնար վառած մնալ ու կը մարի :

— Եւ ասն զի գինիէն ելած շոգին բոլոր գինետան մթնոլորտը բռնած ըլլալով, հոն ոչ կրակ կը դիմանայ և ոչ մարդ. անանկ որ եթէ մարդ մը գինին խմորելու ատեն երթայ քիթը տակուին ծակին բռնէ, անոր շոգին քիթը երթալով՝ մէկէն հոն կը մեռնի կայծակէ զարնուածի պէս :

Եւ ջուր համար ցուրտ ատեն կրակը աւելի կը բորբոքի ու փայլուն կ'ըլլայ.

— Եւ ասն զի ցուրտ ատեն օդը սաստիկ խիտ ըլլալով, աւելի սնունդ կուտայ կրակին :

Եւ ջուր համար ամառ ատեն կրակաւորանին մէջ կրակ լեցուցած արեւուն դիմացը դնես նէ՝ կը մարի :

— Եւ ասն զի արեւուն տաքութենէն ընդարձակած ու անգայտացած օդը կրակին վրայ ազդելով, բաւական սնունդ չտար զինքը վառ պահելու :

Եւ ջուր վառարանի մը բոլոր դռներն ու ծակերը գոցես նէ՝ մէջի կրակը կը մարի :

— Եւ ասն զի կրակին չորս դին պատած օդը բաւական չէ զինքը վառ պահելու. որովհետեւ վառարանին

1 Գ.Պ. Eaux minerales.

2 Գ.Պ. Eaux thermales.